

בגרות ב: ספרות
מספר יחידות הבגרות: 2
מחברי פתרון הבחינה: דקל שי שחורי וערן לוי.
מועד הבחינה: 8 בפברואר 2018
שעת הבחינה: 14:30

הצעת פתרון – בחינת הבגרות בספרות

חורף 2018

שאלון 05,904441 (לתלמידי עולם ישן)

שימו לב!

- התשובות כאן כתובות בנקודות בלבד. תשובות מלאות יכללו פסקאות פתיחה וסיכום, דוגמאות מהיצירות ועוד- כפי שנלמד בקורסים.
- כידוע, בספרות (ובחיים) הדרך היא החשובה, לכן יתקבלו גם תשובות נוספות מעבר למה שכתוב כאן. הכול תלוי בנימוקים הספרותיים שתיתנו לטענות שהועלו.
- השאלות מנוסחות בלשון נקבה אך מכוונות לנבחנים ונבחנות כאחד.

שימו לב, מתוך שלושת הפרקים הראשונים יש לבחור שניים בלבד.

פרק ראשון- שירה

אם בחרת בפרק זה, עני על שתי שאלות. על שאלה אחת מימי הביניים או משירת ביאליק ועל שירה אחת משירה מודרנית.

שירת ימה"ב

1. כתנת פסים/ אבן עזרא

הטבע בשיר מתואר באמצעות האנשה. הסבירי והדגימי קביעה זו. בתשובתך כתבי גם מהי התרומה של ההאנשה לבניית משמעות השיר.

- ההאנשה היא האמצעי האומנותי הבולט בשיר: כל פרט בגן מואנש (הגן, הדשא, העץ וכו') כדי לפאר את הטבע המתחדש באביב.
- שיאה של ההאנשה היא בהופעת השושן - מלך על כל הגן. השושן מקבל דמות של ממש בעלת אופי והתנהגות של מלך שכולם סוגדים לו.
- משמעות שיר הטבע הזה היא להביע את השמחה הגדולה על ההתחדשות והפריחה, שמחה שמובילה למהפך של השיר לשיר יין- הפריחה כל כך משמחת שכולם חייבים להשתתף במשתה.

2. ראה שמש/ אבן-גבירול

הטבע בשיר מתואר באמצעות האנשה. הסבירי והדגימי קביעה זו. בתשובתך כתבי גם מהי התרומה של ההאנשה לבניית משמעות השיר.

- זהו שיר קינה הנראה לכאורה כשיר טבע ובו אבן גבירול בשיר מקונן על מותו של יקותיאל, פטרונו. בשיר מאניש המשורר את השמש. השמש היא מטאפורה ליקותיאל שהאיר את חייו של הדובר.
- בסוגר של הבית הראשון השמש מואנשת באמצעות הדימוי: "כאילו לבשה תולע למכסה". זהו גם ארמז מקראי: השמש מתוארת כלובשת את בד התולע, בד שאיתו היו מכסים את המשכן. זהו תיאור מטאפורי ליקותיאל, אך הוא גם רמז להפתעה בסוף השיר. בקריאה שנייה: "כאילו לבשה תולע למכסה" מזכיר את הפס' מספר ישעיה: "תחתך יוצע רימה ומכסיך תולעה" שמשמעותו: התולעים אוכלות את גוף המת. זהו רמז למותו של יקותיאל.
- בבית השני ההאנשה באה לידי ביטוי בכך שהשמש מפשיטה את צבעיה: "תשפט פאתי צפון וימין". האנשה זו היא חלק מהתיאור הפסטורלי של הטבע, של שקיעת החמה, אך הפועל "תשפט" בבניין פיעל מופיע רק שלוש פעמים במקרא ותמיד במשמעות של מוות: "ויבואו פלישתים לפשט את החללים". בכך קיים רמז נוסף למותו של יקותיאל.

- ההאנשה מתבצעת גם על הרוח שצובעת את העולם בצבעי ארגמן. ההאנשה ממשיכה לבית השלישי ובו התפתחות דרמטית בתיאור הטבע ע"י האנשה נוספת- השמש עוזבת את הארץ ומותירה אותה עירומה, בחושך, דהיינו- השמש שקעה. במובן המטאפורי, עזיבת השמש היא העזיבה של יקותיאל את הדובר השר.

שירת ביאליק

3. על השחיטה

בחרי באחד מבתי השיר שבו לדעתך ביטויי הזעם והמחאה חריפים מאוד. הסבירי מדוע בחרת בבית זה וכתבי כיצד מעוצבים בו ביטויי הזעם והמחאה. הסבירי מה תרומתם לעיצוב משמעות השיר.

- שיר זה נכתב על רקע פוגרום קישיניב. ביאליק היה אז כותב צעיר שנשלח לסקר את מאורעות הפוגרום ובעקבות הזעזוע כתב שיר זה. בשיר מביע המשורר מחאה זועקת על אירועי הפוגרום האכזרי. **ניתן לבחור בכל אחד מבתי השיר, שכן בכולם קיימים ביטויי זעם חריפים. יש להסביר מדוע בחרתם בבית הנבחר. נדגים כאן מהבית הראשון.**
- בבית הראשון ישנם ביטויי זעם ומחאה רבים. המשורר פונה לשמים בבקשת רחמים, אך השמים בשיר ריקים מאלוהים. מעוצמת הזעם והזעזוע כופר הדובר השר בקיומו של האל: "אני לא מצאתיו" ובכך מוחה הדובר נגד אלוהים שהניח לזוועות להתרחש.
- בבית הראשון המחאה מעוצבת גם באמצעות **ארמז לספר תהילים**: "עד מתי רשעים יעלזו?", אך בהשוואה למשורר תהילים, הפונה לאלוהים מתוך תקווה ואמונה שהמצב ישתנה, המשורר בשיר זה פונה מתוך ייאוש ומתוך חוסר אמונה באל.
- הזעם והמחאה באים לידי ביטוי גם באמצעות **ריבוי סימני פיסוק** המעידים עם עוצמת הרגשות של הדובר ועל עוצמת המחאה.

שירה מודרנית

9. יונתן/ יונה וולך

תיאורים שונים בשיר חורגים מן המציאות המקובלת. הסבירי את תרומתם של תיאורים אלה לבניית משמעות השיר. הדגימי דברייך.

- השיר מתאר מציאות מחרידה של המון שרודף את הילד יונתן. המציאות המסויטת מתרחשת במקום לא ברור, "על הגשר". הילדים מבקשים מיונתן בקשה מוזרה "רק קצת דם לקינוח הדבש" ובסוף כורתים ראשו "בענף גלדילודה, ואוספים ראשו בשני ענפי גלדילולה". זה כמובן תיאור חריג אך הוא מתאר את הסיטואציה הנוראה בצורה חזקה.
- משמעות השיר היא הרדיפה של הילד ה"כזה", ה"חריג" על ידי הכלל.

10. ירח/ נתן אלתרמן

בשיר זה המשורר רואה את המציאות באופן ראשוני, מלא תמהון והפתעות. הסבירי והדגימי כיצד ראייה זו באה לידי ביטוי בשיר הזה.

- הדובר בשיר מצהיר בראשיתו כי "גם למראה נושן יש רגע של הולדת" ואז מתאר כמה פרטים בנוף שהוא ראה כבר פעמים רבות, אבל עכשיו, כשהוא מודע, רואה אותם מחדש. כך למשל השמיים בלילה נראים לו "זרים ומבוצרים", העץ נראה לו כעונד עגילים וכו'.
- האמצעים האומנותיים ובראשם **המטאפורה וההאנשה** מסייעים לדובר לעצב את ההזרה שהוא חש אל מול מראות הטבע השגרתיים אך המופלאים הללו.
- בעקבות הלילה המשמעותי הזה שבו ראה דברים שלא שם לב אליהם עד עכשיו הוא מבטיח לעצמו לעולם לא לשכוח אותם שוב.

11. שיר משמר/ נתן אלתרמן

בשיר באה לידי ביטוי סערת הרגשות של האב הפונה אל בתו. הסבירי והדגימי כיצד באה לידי ביטוי סערת הרגשות בשניים מבתי השיר. בתשובתך כתבי גם על שניים מהאמצעים הרטוריים שבאמצעותם מעוצבת סערת הרגשות הזו.

- שיר זה נכתב ע"י אלתרמן לבתו, תרצה אתר, שהייתה שרויה בדכאון עמוק. אלתרמן מבטא בשיר בסערת רגשות דאגה של האב הרואה את בתו פגועה נפשית. סערת הרגשות של האב באה לידי ביטוי בשניים מהבתי הבאים (**יש לבחור באמצעי רטורי אחד בלבד מבין האמצעים המתוארים בהמשך ולהרחיב את הדיון עליהם**):
- סערת הרגשות של האב בשיר באה לידי ביטוי באמצעות **שאלות אירוניות** המופנות לבתו. מבית זה נראה שהדובר לא מכיל את שברון הנפש של בתו ושואל אותה: למה את בוכה? למי את בוכה? משאלות אלה ניתן להבין שהנמענת במצבי נפש מדוכאים ללא סיבה אובייקטיבית. המשורר נסער מכך שבתו סובלת ללא סיבה מוחשית הנראית לעין. האירוניה ממשיכה גם בכינוי הלעג: "פתייה מאמינה" ובריבוי השאלות הרטוריות-אירוניות. יש להרחיב את ההסבר על שאלות אלה. ניתן להביא גם את הארמז לספר משלי: "ללמדנו מוסר ודעת, להבין אמרי בינה". בעוד שמטרת ספר משלי היא ללמד את האדם בינה, לפי תפיסת הבת, מטרת החיים היא ליטול מעמנו את הבינה. בכך רומז אולי הדובר שההיגיון וצלילות הדעת ניטלו מן הבת.
- סערת הרגשות של האב באה לידי ביטוי גם בבית השני **בהגזמה** של מספר הסכנות שמרחפות מעל ראשה של הבת, אך למרות הסכנות הרבות, הסכנה הגדולה ביותר עבור הנמענת היא הנמענת עצמה, העלולה לפגוע בעצמה.

פרק שני- הסיפור הקצר

אם בחרת בפרק זה, עלייך לענות על שתי שאלות. בשאלות 5 ו-6 אין לענות ע"פ "רעידת אדמה בצ'ילה".

19. בחרי מסיפור קצר שלמדת מוטיב אחד, תארי את התפתחות המוטיב לאורך הסיפור, והסבירי את תרומתו לבניית משמעות הסיפור.
השאלה מתאימה לסיפורים: הניה, חלום בדמי כבוד, פרנהיים, האדונית והרוכל ועוד רבים.

המפתח/ בשביס זינגר

• **מוטיב המפתח** הוא מוטיב מרכזי בסיפור. המפתח משמש גם בנקודת המפנה של הסיפור וגם בעל משמעות גדולה להבנת משמעותו.

• **תיאור הופעותיו:**

- המפתח נשבר בדלתה של בסי (נקודת מפנה)
- "מה יעשה אדם שמפתחו נשבר-ימות?" (תיאור דמותה של בסי לפני המשבר, חשדנית, מתבודדת וכו')
- בעת חשבון הנפש בסי חושבת על המפתח במפורש: "המפתח השבור פתח דלת במוחה שננעלה מאז מותו של סם". המפתח הפיזי הוא המפתח המטאפורי למצבה.
- בסיום הסיפור, עם מותה, היא נזכרת בירח הדבש, כלומר הסיפור נגמר בסוף טוב ("כאן אין צורך במפתח, פשוט היכנסו ומזל טוב")

20. האם בסיפור קצר שלמדת העלילה מסתיימת בפתרון או בחוסר מוצא? נמקי והסבירי דבריך.

השאלה מתאימה לסיפורים: המפתח, הניה, האדונית והרוכל ועוד רבים.

פרנהיים/ עגנון

- הסיפור פרנהיים מסתיים בכך שפרנהיים עוזב את בית משפחת שטיינר וסוגר אחריו את הדלת. לאחר ניסיונות רבים של כניסה מחדש לעולם שהשאיר כשיצא למלחמה, בסיום הפגישה עם אינגה הוא מבין כי אפסו סיכויו לחזור למשפחתו.
- השימוש ב**מוטיב הדלת**, שעד כה הייתה נעולה בפניו בהזדמנויות שונות, מדגיש כי פרנהיים השלים עם גורלו.
- לכן, גם אם הסיפור לא נותן לנו פתרון מלא לחייו של פרנהיים, את הפרק הזה בחייו הוא סגר, הוא צריך להמשיך הלאה, ולכן ניתן לומר שהסיפור מסתיים בפתרון (גם אם הוא שלילי). הסוף סגור.

21. הסייף/ עגנון

"מכאן ואילך אשתמר, ואפילו נותנים לי כל ארצות תבל ואיים רוקים איני נוטלך בידי. ענה הסייף ואמר לי, אם אתה לא תקחני ייקחוני אחרים."
פרשי קטע זה והסבירי כיצד הוא משקף את היחס של המספר לסייף כפי שהוא בא לידי ביטוי בסיפור זה.

- הסייף מאת עגנון הוא סיפור אליגורי בעל יסודות פנטסטיים, המתאר את האמביוולנטיות של המספר ביחס לציונות: מצד אחד היא הגשמה של 2,000 שנים של ציפייה לחזור למולדת ומהצד השני, לציונות, לחזרה לארץ אבות יש מחיר דמים. הסייף הוא אליגוריה לציונות.
- בקטע שלפנינו אומר המספר לסייף שהוא לא מעוניין כלל לקחת אותו אפילו לא אם יקבל בעבורו כל פרס שבעולם, יקר ונחשק ככל שיהיה. הסייף משיב לו שכבר אין למספר ברירה ואם הוא עצמו לא יקח אותו, יקחו אותו אחרים. בקטע זה נראה שהיחס של המספר לסייף הוא יחס שלילי וזאת חרף העובדה שהמספר בעצמו בחר בסייף באקספוזיציה. המשמעות של הבחירה בסייף היא אליגורית: המספר הוא דמותו של עגנון עצמו שעלה לארץ ישראל ובחר בכך בציונות חרף מחיר הדמים שלה. בתחילה, הבחירה בסייף (בציונות) הייתה בחירה טבעית, אך מרגע שנבחר, אין דרך חזרה, כפי שטוען הסייף עצמו.
- בהמשך הסיפור מבין המספר שלא ניתן להיפטר מהסייף ואט אט הוא מבין את ההשלכות של הבחירה בסייף. הבחירה בסייף פירושה עבודת כפיים ונטישת עבודת הרוח הבאה לידי ביטוי בסיפור בקריאת שיריו של יהודה הלוי. במובן האליגורי, הבחירה בציונות היא נטישה של אורח החיים היהודי הגלותי הלמדני (הבא לידי ביטוי בקריאת שיריו של יהודה הלוי בסיפור) ומעבר לעבודת כפיים, לעבודת אדמה (כפי שבא לידי ביטוי בעבודה בגן) ולמעשה, חזרה ליהדות המקראית.
- המספר מנסה לקבור את הסייף (במובן האליגורי- ניסיון להדחיק את המציאות), אך במקום בו נקבר הסייף, לא צומחים הצמחים ומתוארת מלחמה בין חיות מזיקות ומטרידות, דבר המאלץ אותו להפסיק לקרוא בשיריו של יהודה הלוי ולעבוד שעות רבות בגן: "מחמת עבודתי בגן, הנחתי את ספרי..." במובן האליגורי, זהו מחיר הציונות.

22. רעידת אדמה בצ'ילה/ פון קליסט

על פי הנובלה "רעידת אדמה בצ'ילה", הסבירי והדגימי את הקשר בין כוחות הטבע ובין טבע האדם ואת קשר זה לבניית משמעות הסיפור.

- כוחות הטבע = רעידת האדמה
- טבע האדם = רע, אלים, בוגדני, מוסרני, צמא לדם, או להבדיל, טוב, טהור ותמים.
- רעידת האדמה (כוח הטבע) מחריבה את העיר. ההרס הנורא מציל את חייהם של חוספה וחרונימו ממוות שגזרו עליהם בני העיר (חוספה בעריפת ראש, חרונימו עמד להתאבד בכלא). רעידת האדמה היא כמעבדה אנושית, כלומר מעצימה את טבע האדם הרע מיסודו ומאפשר לבחון אותו במצב קיצוני.
- הטבע האנושי החיובי (טוב ותמימות) באים לידי ביטוי מחוץ לעיר, למרות כוחות הטבע ההרסניים. נוצרת שם אידיליה. למרות התקווה כי טבע האדם החיובי ינצח, הכניסה של בני הזוג לעיר מדגישה כי מרבית בני האדם רעים ביסודם והרוע האנושי ינצח.

פרק שלישי- דרמה

אם בחרת בפרק זה, עני על אחת מהשאלות.

טרגדיות של סופוקלס

23. האם בטרגדיה שלמדת אפשר לקבוע באופן חד-משמעי מי הן הדמויות "הטובות" ומי הן הדמויות "הרעות"? הסבירי והדגימי.

- בטרגדיה "אנטיגונה", הקונפליקט המרכזי הוא בין שני ערכים טובים וחשובים באותה המידה.
- אנטיגונה וקריאון הם שניהם גיבורים טרגיים ולכן מטיבם לא מסוגלים להתפשר, עקשנים וגאוותנים. מבחינת הנזק שהם עשו לעצמם, לאחרים ולממלכה, הם יכולים להיחשב "רעים".
- איסמנה והיימון, מנסים לחתור לאורך כל מחזה לפשרה ולהשכנת שלום, לכן הם יכולים להיחשב לדמויות "טובות" במחזה.

24. בטרגדיה הקלאסית כל הכרעה של הגיבור משפיעה על חייו ועל חיי הסובבים אותו. הסבירי והדגימי קביעה זו על פי הטרגדיה שלמדת.

- במחזה יש שני גיבורים טרגיים, אפשר לכתוב תשובה כל אנטיגונה או על קריאון. בתשובה זו אענה על פי דמותו של קראון.
- קריאון הוא דמות טרגית ששוגה משגה גורלי- הוא חוטא בחטא ההיבריס, חטא הגאווה. הטעויות שעשה לאורך המחזה הביאו להרס מוחלט של חייו ושל חיי הסובבים אותו: ראשית הוא חוקק חוק שסותר את צו האלים לקבור גופות. בהמשך הוא לא היה מוכן להתפשר עם אנטיגונה או עם איסמנה והיימון שניסו לשכנעו. בשיא הטרגדיה הוא מסרב להקשיב לטרזיאס שליח האלים וגם כאשר הוא מכיר בטעותו הוא עושה את מה שטרזיאס אמר לו רק בסדר הפוך.
- בכך קריאון גורם למותם של אנטיגונה, היימון ואאורידיקה.

פרק רביעי: רומן ונובלה

שימו לב, מי שלמדה את הרומן "אל תיגע בזמיר", יכולה לענות רק על שאלה 30.

30. אל תיגע בזמיר/ הרפר לי

לפניך דברים שאומר אטיקוס לבתו סקאוט. קראי אותם ועני על השאלה שאחריהם.

"אי אפשר להבין מישהו באמת בלי לראות את המצב מנקודת המבט שלו"

כיצד דברים אלה משקפים את דמותו של אטיקוס ואת הערכים שהרומן מטיף להם?

- אטיקוס הוא אדם ערכי והומניסט, כלומר בעל ערכים מוצקים של אהבה וכבוד לבני אדם באשר הם, לא משנה מה הגזע שלהם או מעמדם החברתי-כלכלי. הוא לא רק מחנך את סקאוט לפי משפט זה אלא גם חיי כך את חייו ונותן לילדים דוגמא אישית.
- דבריו של אטיקוס חוזרים לאורך כל הרומן כאשר הוא מחנך את סקאוט ואחיה ג'ם לחשוב על הדברים מנקודת מבטם של המוחלשים בחברה ובעיקר טום רובינסון ובו רדלי.
- כך למשל הוא מחנך אותם להבין את המורה החדשה שלא מכירה את בני העיירה או להבין את מעשיה של הגברת דובוז כי "אומץ הוא לא גבר שמחזיק רובה, אומץ הוא כשיודעים שהכל אבוד ובכל זאת נאבקים עד הסוף". כלומר מלמד את הילדים שיש להעריך אותה למרות שרדתה בהם.
- אטיקוס מגן בכל כוחו על טום רובינסון כדי שיגיע למשפט הוגן, ומסביר לידיו שיש לאפשר משפט הוגן לכל אחד. כך, הרומן גם מביע אמפטיה למאיילה יואל על אף שנתנה עדות שקר, כי מצבה בבית איום כל כך.
- בסיום הרומן, סקאוט מלווה את בו רדלי לביתו ולראשונה רואה את העולם מהמרפסת שלו, נקודת מבט שמעולם לא צפתה ממנה, ומבינה עד כמה אביה צדק.

פרק חמישי: שיר שלא נלמד

שימי לב, פרק זה הוא חובה!

30. שיר שלא נלמד: תמונת אמו/ דליס

תארי את הקשרים בין הדורות, כפי שהם באים לידי ביטוי בשיר, והסבירי ששני אמצעים רטוריים המסייעים לעיצוב קשרים אלה.

- השיר מתאר חוויה של הדוברת הנזכרת בפרטים מילדותה ומוסיפה תיאור של ההווה שלה.
- בשורות 1-4 מתואר אביה של הדוברת מנשק את תמונת אמו, קורא לה בשפתם (יוונית-בהמשך נרמז שהם מסלוניקי), ובוכה מגעגועים אליה.
- עבור הדוברת, הפורטרט של הסבתא הוא "פרטרט זר", הסבתא היא "סבתא זכוכית" כלומר הן לא הכירו ועבורה דמות הסבתא היא זכרון שקיים רק דרך האב. היא מדגישה כי עבורה הסבתא לא היתה ממשית- לא הקריאה לה סיפור, הן לא שוחחו על אושוויץ, הנכדה לא קראה לסבתא משיריה.
- בהווה של השיר, הדוברת היא כבר משוררת בוגרת החיה בתל אביב. היא מדגישה כי למרות שעבורה הסבתא לא היתה ממשית היא הייתה נוכחת מאוד בחייה. גם אביה, שתיווך בין הנכדה לסבתא, כבר מת.
- למרות שלכאורה הסבתא והנכדה רחוקות זו מזו ולא מכירות, ברור שבאמצעות האב נוצר קשר חזק ניהן: ראשית, לשתיהן המילים והיצירה חשובות מאוד- הסבתא כתבה וכך גם הנכדה.
- הסבתא מתה באושוויץ (או ניצלה מאושוויץ) והנכדה למדה וחוקרת את הנושא בחייה כילדה וכבוגרת.
- אמצעים רטוריים (אומנותיים) בשיר:
 - החזרה על המילה "לא" מדגישה את ההעדר של הסבתא. החזרה בשתי השורות האחרונות מדגישה כיצד האב היה בין הסבתא לנכדה.
 - מטאפורה: "אבא שלי נשק ערב ערב לדממה", האב נשק לתמונה של אמו, אך כאילו נשק להעדר שלה. "נשיקות אבי זולגות אליו מפורטרט זר", הנכדה מדמיינת כיצד הנשיקות של האב בעבר יוצאות מן התמונה אליה, "סבתא זכוכית", המטאפורה מתארת את הקור שחשה הנכדה כלפי הסבתא, את העובדה שהיתה רק תמונה ולא ממשית. (יש עוד דוגמאות)
 - שאלות רטוריות: השאלות הן שאלות לגבי סבתא שלנכדה אין תשובות עליהן.
 - ארמז לשירה של לאה גולברג, "לתמונת אמא" [למי שלמד את היצירה הזו]